

УДК 340+37.035.4+(316.3)

В.Г. ВОРОПАЄВА (кандидат філософських наук, доцент кафедри соціально-гуманітарних наук)

Кіровоградська льотна академія Національного авіаційного університету, Кіровоград

E-mail: kafedra09@i.ua

**САМОРОЗГОРТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ СУЧАСНОГО
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА ВІД ПОЛІТИКИ ЧЕРЕЗ
ГРОМАДЯНСЬКІСТЬ ДО ЛЮДИНИ**

Аналізується формування концептуальних засад саморозгортання сучасної політичної культури від політики через громадянськість до людини; визначається сутність політики, яка здійснює управління суспільством в структурі влади; розкриваються знання про політику, яка сприяє формуванню політичної культури сучасного українського суспільства; обґрунтовується сутність громадянськості як необхідного мінімуму розвитку свободи особистості, яка зумовлює функціонування держави, суспільства, особистості і сприяє розвитку політичної культури; розкриваються напрями оптимізації політичної культури сучасного українського суспільства.

Ключові слова: політична культура, цінності, норми, політичні погляди і переконання, політика, громадянськість, людина як найвища цінність

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Політична культура – це система сформованих, відносно стійких, втілених у досвід існуючих поколінь людей установок, переконань, уявлень, моделей поведінки, що проявляються в діяльності суб'єктів політичного процесу і сприяють забезпеченню відтворення політичного життя на основі спадковості. Політична культура – це: 1) рівень, система, характер, зміст політичних поглядів і знань, почуттів, навичок, політичних традицій; 2) звичаї, стереотипи політичної поведінки; 3) рівень розвитку політичних відносин; 4) політична поведінка і участь громадян в суспільно-політичному житті. Суб'єкти формування політичної культури – це: 1) держава; 2) політичні партії суспільно-політичні рухи; 3) суспільно-політичні та академічні інститути; 4) церква; 5) армія; 6) неформальні рухи. Політична культура представляє собою складне соціально-політичне утворення, багатовимірне явище і включає: 1) цінності і норми; 2) переконання і політичні орієнтації; 3) стандарти і правила гри; 4) погляди і уявлення у політиці; 5) політичні символи і стандарти; 6) традиції і стереотипи. Політичну культуру слід уявити як сформовану на протязі тривалого часу і як таку, що передає від покоління до покоління історичний досвід людини. Політична культура – це акумуляція того досвіду, який люди набувають на протязі протікання своєї діяльності у сфері політиці і взаємодії з нею. історичними, соціально-економічними і політичними умовами і відображає рівень засвоєння суб'єктом — суспільством, групою, особою — відповідних

політичних відносин, способів діяльності, норм і цінностей, ступінь соціокультурного розвитку людини та ступінь її активності у перетворенні політичної, соціальної дійсності. Політична культура — система стійких установок, переконань, уявлень, моделей поведінки, які історично склалися, проявляються в діяльності суб'єктів політичного процесу і забезпечують відтворення політичного життя суспільства на основі спадковості. Елементами поняття «політична культура» виступають думки, почуття, оцінки суб'єктів в їхньому ставленні до держави, гілок і органів влади, тих хто приймає політичні рішення. Суб'єкти політичної культури — це індивіди; мала, середня, або велика група; регіон; держава; нація; партія; клас тощо.

Об'єкти політичної культури: політична система суспільства та її компоненти (політичний режим, соціальні інститути; організації; об'єднання; політичні партії тощо).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Початок вивчення політичної культури покладено американським вченим Г.Алмондом і Г. Повеллом в 50-і рр. ХХ ст., їх визначення вважається класичним. Політична культура являється сукупністю індивідуальних позицій і орієнтацій особистості; це сфера суб'єктивна, що лежить в основі суб'єктивних дій і орієнтацій даної системи. На думку Г.Алмонда, індивідуальні орієнтації політичної культури особистості включають: 1) пізнавальну орієнтацію; 2) афективну орієнтацію (емоційну); 3) оціночну орієнтацію. Згідно В.Маркевича, політична культура – це історично сформовані елементи у широкому розумінні даного поняття, що стосуються цінностей, які бажані і визнаються певною спільнотою. Ми звернулися також до досвіду системного аналізу політичної культури, який представлений у працях Б.М.Алинвоського, Т.Парсонса, П.Сорокіна, Л.Уайта; у сучасній літературі системний підхід до культури найбільш повно виражений у творах М.Кагана, Л.Когана, Е.Маркаряна; велику роль при цьому відіграли роботи Г.Алмонда, Верба, Д.Істона, Ліпсета. Однією з важливих сторін системного бачення політичної культури сучасного українського суспільства є врахування того, що її стан у значній мірі детермінований впливом культури суспільства в цілому. Істотну своєрідність політичної культури як системи слід усвідомити через аналіз взаємодії її елементів з іншими елементами культурної системи, а саме розгортання політичної культури від політики через громадянськість до людини. Т. Алмонд і С. Верба виокремили три рівні політичної культури: 1) емоційні орієнтації, які відображають почуття, що виникають по відношенню до політичної системи, її функцій, учасників, і їх діяльності; 2) пізнавальні орієнтації, що охоплюють знання про політичну систему, її функціонування; історичні знання; 3) оціночні орієнтації, що відображають ставлення до політичної системи, її учасників і їх дій. Міркування з приводу того як повинна здійснюватись влада. За ступенем розвитку якостей членів суспільства Г.Алмонд і С.Верба виокремили такі типи: 1) патріархальний,

для якого характерними є відсутність у людей інтересу до політики, індиферентне або негативне ставлення до влади, можливе пов'язання політичних орієнтацій із релігійними нормами, орієнтація членів суспільства на вождів, шаманів; 2) підданський - відзначається певним інтересом соціальних суб'єктів до функціонування політичної системи. Індивіди усвідомлюють себе членами політичного співтовариства, але тільки в ролі підданих. Відповідно вони не проявляють особливої політичної активності, покладаючи свої надії на органи влади та політичних лідерів; 3) активістський - характеризується значним інтересом громадян до політичної системи та наслідків її функціонування, активною орієнтацією на особисту участь у політичному процесі. Г. Алмонд та С. Верба зазначили, що у реальній політичній практиці поєднуються усі три типи політичної культури, утворюючи нові змішані типи, а саме: патріархально-підданський, піддансько-активістський, патріархально-активістський.

Метою наукового дослідження є формування концептуальних засад саморозгортання сучасної політичної культури від політики через громадянськість до людини /

Для досягнення цієї мети автором були поставлені наступні задачі:

- визначити сутність політики (мистецтво управління державою), яка здійснює управління суспільством через структури влади і формує свою культуру;

- розкрити знання про політику, яка сприяє формуванню політичної культури сучасного українського суспільства;

- обґрунтувати сутність громадянськості як необхідного мінімуму розвитку свободи особистості, яка зумовлює функціонування держави, суспільства і сприяє розвитку політичної культури;

- виявити, що орієнтація суспільства на ті чи інші регулятивні механізми в рамках політичної системи породжує відповідні типи політичної культури - ринковий або бюрократичний (єтатистський) та інші;

- розкрити напрями оптимізації політичної культури сучасного українського суспільства.

Об'єктом дослідження являється політична культура як соціальний феномен.

Предметом дослідження – саморозгортання політичної культури – від політики через громадянськість до людини.

Обговорення проблеми

Політика XXI століття - це досягнення цивілізованого способу існування і подолання тих деструктивних процесів, які хвилюють сьогодні усіх людей. Політика XXI століття - це новий тип політичного мислення, нового типу політичної і громадянської культури, нового способу і стилю життя, нового способу життєдіяльності і соціальної організації суспільства, нового типу усвідомлення своєї особистості. В центрі політики XXI століття - людина, рівень і якість її життя, цивілізований стиль індивідуального буття, що ставить політику у прямий зв'язок з буттєвими, а значить, Воропаєва В.Г., 2013

екзистенційними вимірами. Досвід переконує, що вихід української нації з довготривалої кризи пов'язаний насамперед із зціленням людського духу, з копіткою працею по оздоровленню тих "соціальних клітин", з яких складається суспільний організм. Центральною проблемою "тіла політичного" є людина, її діяльнісний характер, творче індивідуальне буття, детерміноване свободою, її спонтанністю, що створює засади для дійсно нового політичного мислення, яким повинні оволодівати "політики за професією".

Позитивна соціальна активність, тобто самореалізація особистості - це не тільки необхідна умова розвитку суспільства, але і потреба самої особистості. Активізація соціальних і політичних відносин в Україні ставить на порядок денний і активізацію самої особистості, ставить такі вимоги, як свідоме персоніфікування самого себе, свого самовизначення і самоствавлення. Саме самоактуалізація особистості так необхідна в екстремальних умовах існування, особливо в тих критичних ситуаціях, коли до творчості підіймаються мільйони людей. Саме життя ставить перед людиною вимогу актуалізувати свої "сутнісні сили", розібратися в собі, вивчити свою "самість", свої нереалізовані можливості, потенції. Вектор позитивної направленості націлений на внутрішній світ людини, її активізацію, а не на руйнацію її свідомості. Адже, тільки самосвідома людина може зробити політику політикою "людських відносин", а не "політикою боротьби". Головне в політиці - організація людських відносин у такий спосіб, аби всі, хто до неї залучаються, могли б успішно вирішувати особисті і загальні питання.

Людина - це "рефлексивна монада", яка направляє свій розум на природно-буттєві виміри суспільного життя, спроможної утвердити себе в природно-тілесному здійсненні. В загальноживаній площині Всесвіт не може існувати без людини, без її активності і творчості. Якщо ж співпадає процес тотожності мислення і буття людини, то вона реалізує себе як творчу істоту. Але якщо цьому процесу тотожності мислення і буття сприяє вся сукупність соціально-політичних відносин, в яких знаходиться людина, то розвивається і накопичується людський потенціал. Саме тому політика це не тільки необхідна і всезагальна форма буття людини, а і форма її становлення в цьому бутті. Політичне — це причетність до всього того, що відбувається з людиною. Сутнісна матерія політичного зводиться до все більш повної реалізації сутнісних сил людини, мільйони індивідів шукають свою справжню індивідуальність або якусь магічну терапію, щоб стати цілісною особистістю, досягти чогось такого, що могло б привести їх до "вищих" станів свідомості. Гуманістична методологія не засліплена абстрактними суспільними цілями. Політична антропологія є реалізацією політичного в індивідуальному і індивідуального в політичному.

Політика (мистецтво управління державою) – сфера людської діяльності, яка здійснює управління суспільством через структури влади; створюючої, підтримуючої чи руйнуючої ці структури. В періоди відносно

стабільного функціонування суспільства політика реалізується через взаємодію різних соціальних груп і їх інтересів, в періоди критичні і перехідні політика є сферою боротьби за владу і її перерозподіл в суспільстві. Політика може бути направлена на будь-яку сферу діяльності суспільства, особливо, якщо ця влада розглядається як інструмент влади. Розпочинаючи з Аристотеля, політику поєднують з діяльністю держави. На думку О.С. Панаріна, політика є різновид ризиковий (не гарантований) колективної діяльності в сфері владних повноважень, учасники якої намагаються змінити свій статус в суспільстві і перерозподілити сфери впливу в контексті історичних можливостей, які склалися. У будь-якому цивілізованому суспільстві політика має бути підпорядкована “творенню в найбільшій мірі щастя для найбільшої кількості людей” (Є. Бентам), утвердженню в людських взаємовідносинах загальної справедливості. Орієнтуючись на цей принцип справедливості – політика постійно спрямовує творчий потенціал особистостей, колективів, класів, соціальних груп, їх помисли і дії у повному напрямі – “як повинно бути”. Філософія політики – це наука про найбільш загальні засади і можливості політики, про співвідношення в ній об’єктивного і суб’єктивного, закономірного і випадкового, раціонального і нераціонального, суцього і належного. Філософія політики являє собою спосіб дослідження динамічної природи сучасного суспільства, взятої в одному її відносно автономному вимірі – політичному. В задачу філософії політики входить виявлення глибинних біоантропологічних, соціокультурних, традиційних, психологічних і інших проблем політичних феноменів. Поскілки центральним суб’єктом політики є людина, а людська діяльність тісно пов’язана з вибором і цілепокладанням, то велике місце в філософії політики займають цінності і ідеали, політична етика і культура. Головна мета політичної онтології – реабілітувати світ політики, її буттєвий статус, який вона втратила в марксистському вченні. Гуманізувати політику – значить реабілітувати принцип множини її суб’єктів; признати законність інтересів усіх соціальних груп, страт, класів. Адже, плюралізм, який лежить в основі громадянського суспільства і правової держави надає кожній людині вільний вибір шляхів самореалізації.

Політика – це сфера, де здійснюється виробництво і відтворення соціальних зв’язків в умовах соціальних відмінностей і протилежностей, які є не що інше, як відмінність інтересів людей, соціальних спільностей, держав – тощо. Без розуміння інтересу неможливо перейти до усвідомлення реального змісту політичних явищ і процесів. Інтерес – феномен людський, який грає виключно важливу роль в життєдіяльності людини. Інтерес визначає зміст потреб, здатних їх задовольнити. Зрозуміти поведінку людей в суспільному житті можливо лише в контексті необхідності задоволення ним своїх потреб.

Центральне місце в політиці займає проблема влади. Політична влада є спосіб встановлення регулювання суспільних відносин шляхом централізації функції примусу. Енергія примусу в суспільстві є константа постійна: в період послаблення влади вона набуває дифузний характер, Воропаєва В.Г., 2013

розповсюджуючись неконтрольованим чином, а в період її укріплення вона концентрується в руках держави, стаючи її монополією. Поскільки примус виступає в двох основних формах: дифузійним і централізованим, то знаходження гарантій проти примусу як важливої політичної задачі. Гарантією від стихійного (дифузного) примусу виступає держава; гарантією від державного примусу – зловживання владою слугує правовий конституційний порядок, що включає невідчуженість прав людини. В перехідні історичні епохи оголяється ще одна сторона політики – її силова домінанта. В політиці, по-справжньому все вирішується співвідношенням сил. Тут криється джерело багатьох непорозумінь. Раціоналістично орієнтована свідомість шукає в політиці смисл і доцільність, реалізують себе суб'єкти, за якими стоїть реальна сила. В політиці приймаються до уваги лише ті інтереси і позиції, які достатньо організовані, впливові, щоб успішно лобювати на свою користь. Політику слід розуміти в двох смислах, – широкому і вузькому. В широкому смислі політика з'являється разом із зародженням цивілізації, яка характеризується такими ознаками, як наявність професійної системи централізованого управління, створення державою, територіальної організації замість родоплемінних утворень. Словом, політика пов'язана з появою публічної влади, управлінських зв'язків. У вузькому смислі політика виступає як змагання різних групових інтересів і суперництво за владу при наявності вільного виборця і єдиних конституційних правових “правил гри”. В такому вузькому смислі політика виникає порівняно недавно – в епоху зародження парламентської демократії в Європі (XVII – XVIII ст.) і обмежена певним ареалом – просторово вестернізованих країн і режимів, які переживають період політичної модернізації.

Такого роду політика передбачає 4 необхідних умови: 1) наявність суспільних груп з несумісними інтересами; 2) усвідомлення специфіки групових інтересів через посередництво гласності – вільного волевиявлення громадян і груп, зокрема, з допомогою незалежних засобів масової інформації; 3) політичний плюралізм; 4) гарантії прав політичної меншості. Політика (в вузькому смислі) є підпорядкований конституційно-правовим нормам процес суперництва різних соціальних груп в сфері перерозподілу влади і системи прийняття загальнонаціональних рішень. Виявити політику – це вивчити процеси ризикової (негарантованої) діяльності, через посередництво якої люди змінюють свою долю і статус в суспільстві, шляхом перерозподілу сфер соціального впливу. Тому політика виступає органом пізнання і перетворення дійсності. Громадянськість – (від. грец. *Civilis* громадянин) – поняття, що означає найхарактерніший політико-правовий зв'язок індивіда (особистості) з державою, що відображається в її взаємовідносинах з системою правових цінностей – прав і обов'язків людини і громадянина.

Громадянство – це належність людини до тої чи іншої держави, визначення її юридичного стану, усвідомлення цілісності індивіда як

правової діяльності в контексті певних політико-правових умов. Поняття "громадянина" і "громадянства" відомі ще з часів епохи античності. Як свідчить соціально-філософський дискурс політики і влади, ще в Давньому Римі громадянин користувався повнотою громадянських і політичних прав, які реалізувалися в його безпосередньому бутті. Але в змістовному плані формальна рівність повноправних громадян не виключала їх фактичної нерівності, яка була зумовлена майновою нерівністю. Дослідницькі звернення до емпіричного матеріалу того часу свідчать, що основну масу громадян складали люди середнього достатку; в європейських країнах до кінця XIX ст. інститут громадянства репрезентував місцевих жителів, на які розповсюджувалися права жителів міста у площині присвоєння ними статусів і привілеїв, але політично обмежених в порівнянні з духовенством і дворянством. Епоха боротьби за правову рівність усіх громадян у Новий час була ознаменована Великою французькою революцією. У монархічних державах традиційно емпіричною базою для філософської рефлексії слугував термін "підданство". В сучасній юридичній рефлексії інститут громадянства розумівся як стійкий правовий зв'язок людини з конкретною державою, наслідком якого є розповсюдження на нього прав і обов'язків, в яких відбивається правовий стан суспільства певної історичної доби.

Громадянськість в абсолютному смислі - це поняття, що відображає володіння необхідними правами для вільного використання своїх сил і здібностей; повної відповідальності перед законом, суспільством і іншими громадянами за свої дії і вчинки, протидіючи процесу "розтікання" індивіда в об'єктивності світу. Поняття "громадянина" і "громадянства" починає вмішувати автентичний смисл його визначення в умовах Нового часу, який пов'язаний з розвитком індивідуального суспільства, системи речової залежності між людьми, абстрактно знеособлених стандартів суспільства, сумірності діяльності людей в правовій державі. Громадянське суспільство, правова держава і розвинене індустріальне суспільство являють собою ті життєконструктивні засади, в центрі яких громадянин з його інтересами, потребами, устремліннями. Громадянськість як необхідний мінімум розвитку свободи особистості зумовлює зі своєї сторони функціонування держави, суспільства, економіки, різноманітних інституцій, досвід яких опередмечується в певних формах, які передбачують соціокультурні умови реалізації особистості. Правові взаємовідносини між людиною і державою є духовно - практичним опертям, що ґрунтується на виконанні громадянином законів, підкорення його приписам, сенс яких осмислення проблем не правового суспільства, способом самоствердження правової особистості. Двосторонній характер і правовий зміст відносин людини і суспільства, людини і держави як сумарний вираз сутності цивілізованого суспільства складає політико - правовий статус громадянина.

Володіння громадянством є всезагальною універсальною умовою повної право суб'єктивності особи, яка являє собою "силове поле" руху свідомості, культури, мислення взагалі. Права громадянина пов'язані зі сферою відносин людини з суспільством, державними інституціями, які

визнають і гарантують свободу людини, здатні маніфестувати його захист від тотального поневолення. Під правовим статусом громадянина розуміється обсяг тих прав і свобод, а також обов'язків, які згідно з чинним у країні законодавством, належать конкретним особам, насамперед, громадянам цієї країни, по їх безпосередності, саме по значенню їх для правової життєдіяльності, практичного самовизначення людини і громадянина, сприйнятливості до свободи жити в громадянському суспільстві. В той же час особа виступає і як суб'єкт права, адже, у правовій системі суспільства її місце і роль характеризуються через правовий статус, що дає можливість розглядати фактичне і юридичне ставлення людини як носія суспільного цілого - громадянського суспільства і правової держави.

Відомі різні визначення правового статусу особи як її формотворчої діяльності. В найширшому значенні під правовим статусом особи, що становить онтологічний каркас громадянськості, розуміють закріплене становище людини в суспільстві. Юридичне право - це задекларовані державою правила поведінки суб'єктів, щоб відображати правду, справедливість, добро. У сучасних умовах розбудови України особистість стає рівноправним суб'єктом суспільних відносин з державою, її органами і посадовими особами. Змістом загального правового статусу громадянина є осмислення таких його складових елементів: 1) відповідні правові норми; 2) правосуб'єктивність; 3) загальні для всіх суб'єктивні права, свободи, законні інтереси й обов'язки; 4) законні інтереси; 5) громадянство; 6) юридична відповідальність; 7) правовідношення загального статусного характеру. Парадигма сучасної правової культури індивіда визначає загальний правовий статус особи, місію якого виконують суб'єктивні права, свободи, законні інтереси й обов'язки людини і громадянина, які закріплені в Конституції України. До них належать : громадянські й політичні, економічні й соціальні, екологічні й культурні права, а також гарантії, що забезпечують їх здійснення; основні обов'язки особи, наділених однаковим життєвим достоїнством і рівноправністю її складових. Таким чином, держава і особа тісно взаємопов'язані між собою, держава визнає людину, її життя, недоторканість, честь, гідність - найважливіших соціальних цінностей, реалізуючи сукупність усіх відносин людини одночасно. Апатриди (від грец. apatris a polis - позбавлений батьківщини) - особи, що не мають громадянства (підданства). Біпатриди (від грец. patris rід і patridos родина) особи, які мають громадянство. Громадянин - це індивід, який володіє необхідними правами для вільного використання своїх сил і здібностей, який несе повну відповідальність перед законами, суспільством та іншими громадянами за свої дії, що становить сутність громадянської культури і свідомості. Підстави і порядок буття чи втрати громадянства України передбачені законом України від 8 жовтня 1991р. "про громадянство України".

Головний обов'язок держави - забезпечити людині умови для здійснення її прав й свобод, що становлять право у відповідний зв'язок з

буттєвими вимірами безпосереднього досвіду індивіда і суспільства. У свою чергу держава є відповідальною перед людиною, її буттям, діяльністю. За допомогою права, передусім конституційного, держава закріплює відповідальний правовий статус людини і громадянина як основу громадянськості забезпечувати кожній особі рівні можливості користуватися своїми суб'єктивними правами в їх буттєво-екзистенційному і суспільному вимірах. Громадянство, таким чином, як необхідний мінімум розвитку людини і її свободи, зумовлює зі своєї сторони, функціонування суспільства, економіки і держави, тобто носить суто праксеологічний зміст як для самої людини, так і держави. Верховенство і пріоритет права й закону в державі характеризує її як демократичну, правову, соціальну державу, що слугує людині й громадському суспільству. Головний орієнтир політики XXI століття - це людина, самосвідомість, самопізнання, політична свобода, свобода духу, свобода вибору, громадянське суспільство, правова держава, що мають глибинну сутність і забезпечуються складним комплексом внутрішньої самосвідомості та переконань людини, всією системою політичного, морального впливу, а також правовими засобами, що в кінцевому підсумку мають гарантувати і стимулювати належну поведінку всіх суб'єктів політичних відносин. Напроти, в умовах деструктивного соціуму - незахищеності людини, її нетотожності самій собі, нецілісності, розірваності її свідомості - людина стає відчуженою від усього світу суспільства, природи, самого себе, друзів. Але людина входить в суспільство не як абстрактна істота, а як конкретна соціальна цілісність, яка застає створеними до неї суспільно-політичні відносини, але повинна створити згідно зі своєю сутністю. Тому політика повинна сприяти формуванню таких політичних відносин, які були б гідними цілісної особистості, для якої політика - це спосіб гідного людини існування. Політика покладається на такі принципи, як моральність, чесність, гідність, компетентність, професіоналізм, що вимагає від "політиків за професією" стимулювати професійно-конструктивне, перспективне, піднесене, ділове, послідовне.

Політика XXI ст. акцентує увагу на тому, що людина є не тільки "економічною і політичною клітинкою" суспільства, вона є соціокультурним феноменом, який вбирає в себе: раціональне, когнітивно-творче, когнітивно-пізнавальне, що переплітається з елементами емоційно-вольовими, традиціоналістськими, національно-історичними, національно-психологічними. Але історичне ще не стає історичним, від того, що є реальністю, яка посідає певне місце в даних просторово-часових межах. Історичне є насамперед одиничне, неповторне, що пов'язане з походженням усього сущого, певне у своїй самосвідомості, у тому, що воно вкорінене в цьому ґрунті. Історичне, неповторне, індивідуальне ніколи не може бути всезагальним: історично особливе дозволяє просуватися у напрямі до цілісної сутності індивіда і цілісної сутності історії. Демократичні перетворення сучасного українського суспільства детермінують становлення такого соціального типу держави, на прапорі якої була б людина, її високе

Воропаєва В.Г., 2013

соціальне призначення, законність і неухильне дотримання законів, добробут людини, щастя, свобода, власність. Настав же час прислухатися до думки Н.Боббіо, що демократичні інституції є найперспективнішою частиною будь-якого процесу, а досягнення соціалістичних цілей можливі лише в межах ліберально-демократичного режиму. Крім цього, не існує іншого способу зробити політику дійсно гуманною і людською, поєднати її з мораллю і людиною. Лише за таких умов людина не буде відчуженою від політики і влади, не буде "губитись в політиці", а цивілізовані політичні відносини допоможуть людині знайти і реалізувати себе, подолати розірваність духу, розкрити свої "сутнісні сили" вивільнитися від відчужених і розірваних сторін своєї діяльності. Антропологічна направленість політики буде сприяти тому, щоб правові, соціальні, політичні і економічні інститути були зорієнтовані на індивіда і регулювання обміну між ними в межах формальної раціональності і керівництва закону.

Політика XXI ст. головну увагу зосереджує на питаннях людської свободи і ціни прогресу, на прагматичних компонентах політики, її здатності забезпечувати загальне благо всіх і кожного. Якщо технократизм підносить в абсолют техніку, то гуманістичне світобачення як абсолют розглядає особистість, її життя і свободу. Політика XXI століття - це осягнення цивілізованого способу існування і подолання тих деструктивних процесів, які хвилюють сьогодні усіх людей. Політика XXI століття - це новий тип політичного мислення, нового типу політичної і громадянської культури, нового способу і стилю життя, нового способу життєдіяльності і соціальної організації суспільства, нового типу усвідомлення своєї особистості. В центрі політики XXI століття - людина, рівень і якість її життя, цивілізований стиль індивідуального буття, що ставить політику у прямий зв'язок з буттєвими, а значить, екзистенційними вимірами. Досвід переконує, що вихід української нації з довготривалої кризи пов'язаний насамперед із зціленням людського духу, а копіткою працею по оздоровленню тих "соціальних клітин", в яких складається суспільний організм. Центральною проблемою "тіла політичного" є людина, її діяльнісний характер, творче індивідуальне буття, детерміноване свободою, її спонтанністю, що створює засади для дійсно нового політичного мислення, яким повинні оволодівати "політики за професією". Позитивна соціальна активність, тобто самореалізація особистості - це не тільки необхідна умова розвитку суспільства, але й потреба самої особистості. Активація соціальних і політичних відносин в Україні ставить на порядок денний і активізацію самої особистості, ставить такі вимоги, як свідоме персоніфікування самого себе, свого самовизначення і самоставлення в мінливому середовищі. Саме самоактуалізація особистості так необхідна в екстремальних умовах існування, особливо в тих критичних ситуаціях, коли до творчості підіймаються мільйони людей. Саме життя ставить перед людиною вимогу актуалізувати свої "сутнісні сили", розібратися в собі,

вивчити свою "самість", свої нереалізовані можливості, потенції. Вектор позитивної направленості націлений на внутрішній світ людини, її активізацію, а не на руйнацію її свідомості. Адже, тільки самосвідома людина може зробити політику політикою "людських відносин", а не "політикою боротьби". Головне в політиці - організація людських відносин у такий спосіб, аби всі, хто до неї залучаються, могли б успішно вирішувати особисті і загальні питання.

Людина - це "рефлексивна монада", яка направляє свій розум на природно-буттєві виміри суспільного життя, спроможні утвердити себе в природно-тілесному здійсненні. В загальноживаній площині Всесвіт не може існувати без людини, без її активності і творчості. Якщо співпадає процес тотожності мислення і буття людини, то вона реалізує себе як творчу істоту. Але якщо цьому процесу тотожності мислення і буття сприяє вся сукупність соціально-політичних відносин, в яких знаходиться людина, то розвивається і накопичується людський (гуманістичний) потенціал. Саме тому політика - це не тільки необхідна і всезагальна форма буття людини, а і форма її становлення в цьому бутті. Сутнісна матерія політичного зводиться до все більш повної реалізації сутнісних сил людини, мільйони індивідів шукають свою справжню індивідуальність або якусь магічну терапію, щоб стати цілісною особистістю, досягти чогось такого, що могло б привести їх до "вищих" станів свідомості. Гуманістична методологія не засліплена абстрактними суспільними цілями. Визначення людини як висхідної і кінцевої мети даної парадигми визначає багатоманітність підходів до аналізу проблем людини. Буттєві основи всезагального, а значить вселюдського, гуманістичного, визначають політику ХХІ століття як політику гуманізму. Саме така політика здатна до вітальної заклопотаності людини щодо неї самої, повертаючи політиків до скрутних проблем сьогодення, складних екзистенційних колізій, що ставлять на порядок денний необхідність проведення "духовної революції", яка б звільнила людину від недостойних умов існування, поставила в центр політики не власні інтереси політиків, а інтереси свого народу. Методологія соціально-гуманістичного характеру головну увагу зосереджує на питаннях людської свободи і ціни прогресу, на прагматичних компонентах політики, її здатності забезпечувати загальне благо всіх і кожного. Якщо ідейний технократизм підносить в абсолют правильну мету, то гуманістичне світобачення як абсолют розглядає особистість, її життя і свободу.

Таким чином, саморозгортання політичної культури від політики через громадянськість і до людини вказує на історико-культурні традиції, суспільно-політичну практику, індивідуальний образ мислення. За комунікативним критерієм виділяють: 1) замкнутий тип політичної культури, що орієнтуються на власні уявлення про політичне життя, свої національні традиції та звичаї, локальні цінності, норми і правила поведінки. Такий тип політичної культури характерний для патріархальних і тоталітарних суспільств, особливо, країн Сходу; 2) відкритий тип політичної культури також зберігає свої традиції, цінності, норми, але проявляє інтерес

Воропаєва В.Г., 2013

до інших політичних ідей, моделей політичного устрою; спроможний сприймати і враховувати досвід інших країн. Він характерний для демократичних суспільств країн Заходу. В межах кожної національної політичної культури розрізняють елітарну та масову політичну культуру. Елітарна - це культура політичної влади, об'єднань громадян, інших активних учасників політичного процесу. Масова - це культура підданих, рядових громадян держави, виборців. Орієнтація суспільства на ті чи інші регулятивні механізми в рамках політичної системи породжує відповідні типи політичної культури - ринковий або бюрократичний (етатистський). Якщо ринкова політична культура зорієнтована на відносини купівлі-продажі, досягнення вигоди як вищої цілі політичної діяльності, на конкурентну боротьбу як універсальний принцип функціонування політичної системи, то бюрократична політична культура на розв'язання політичних проблем за допомогою механізмів державного регулювання і контролю за політичними процесами, на обмеження і заборону конкурентної боротьби.

Як свідчить аналіз, політична культура - це не ізольоване явище, а система уявлень у сфері політиці і загальної політичної культури, вона означає вміння орієнтуватися у сфері політиці, громадянську дисципліну, певний такт і поміркованість. Політична культура розглядається як явище історичне, пов'язане з конкретно-історичною обстановкою, типом державного устрою, традиціями та історичним досвідом народу. Політична культура тісно пов'язана з політичною системою. Політична культура – це сукупність думок, емоцій, ідей, переконань, вчинків, дій, змісту і якості цінностей, традиції і норми, що регулюють політичні відносини всередині країни та з іншими країнами. Політична культура – це істотна ціннісна характеристика суспільства. У змісті політичної культури фіксується спосіб людської діяльності, результати людської діяльності, формування цілісної особистості. Національна специфіка надає політичній культурі індивідуальні і унікальні риси. Політична культура сучасного українського суспільства виступає як складова частина суспільно-історичного ґрунту: традиції, національної спадщини, віро сповідування, геополітичного фактору. Структура політичної культури сучасного суспільства – це: 1) культура політичної свідомості; 2) культура політичної поведінки; 3) культура функціонування політичних інститутів. Характерні риси сучасної політичної культури: 1) фіксує стійкі, повторювані зв'язки, відносини між елементами політичного процесу, закріплює стабільні сторони політичного досвіду; 2) має тотальний характер, так як політичні відносини просякнуті політичною культурою; 3) характеризує політичну свідомість і політичну поведінку, є результатом колективної творчості. Слід погодитися з В.Ф.Пеньковим, який відмічає, що політична культура сучасного українського суспільства відкриває широкі можливості модифікуючого впливу на політичну сферу, матеріалізується у політичній практиці, впливає на характер і направленість політичного процесу, може визначати політичну поведінку індивідумів і

соціальних груп. Одночасно з цим виникає тенденція перетворення самої політичної культури під впливом реформ. В той же час вплив політичної культури на політичний процес утруднений не сформованістю термінальних (сміслоутворюючих) цінностей: домінуючим стає транзитивний тип політичної культури, для якого характерним є «аксіологічна багатокладність», розмитість ієрархії цінностей, висока ступінь їх мобільності, варіативність зразків політичної поведінки і моделей дії. У суспільстві продовжується формування політичних субкультур, у тому числі контр продуктивних для політичного процесу, що послаблюють його соціетальний характер. Як відмічає В.С.Ясинська, формуванню політичної культури демократичного типу перешкоджає також незмінність політичної еліти, нерозвиненість інститутів громадянського суспільства, слабкість політичних партій, їх нездатність впливати на прийняття державних рішень, державний контроль над ЗМІ, низький рівень свободи слова тощо. І все ж за роки трансформації значна частина українського суспільства сприйняла основні демократичні ідеали. За роки незалежності зазнали значного оновлення усі структурні елементи – цінності, навички, орієнтації, методи і прийоми політичної діяльності. Суспільство поступово звикає до політичного плюралізму, до значної диференціації підходів, відкритого висловлювання думок. Відроджуються такі традиційні риси української політичної культури як народоправство, толерантність. Процес становлення демократичної політичної культури триває. Поки що політична культура України є культурою перехідного суспільства. Перспективи її розвитку полягають у кардинальному оновленні влади, утвердженні демократичних форм управління, формуванні громадянського суспільства, забезпеченні пріоритету прав і свобод громадян.

Перспективи подальших наукових досліджень:

- аналіз місця і ролі політичної культури в умовах глобальної трансформації людства;
- аналіз західних концепцій політичної культури з метою вивчення їх політичного досвіду;

Список використаної літератури:

1. Базалук О.А. Сущность человеческой жизни / Олег Александрович Базалук.- К.: Наукова думка, 2002.- 270 с.
2. Воронкова В.Г. Філософія глобалізації: соціоантропологічні, соціоекономічні та соціокультурні виміри. Монографія.- Запоріжжя: Видавництво ЗДІА, 2010.- 272 с.
3. Бергер П. Социальное конструирование реальности: Трактат по социологии знания / П.Бергер, Т.Лукман; [пер. с англ. Е.Руткевич].- М.: Медиум, 1995.- 322
- 4.Пеньков В.Ф. Политический процесс и политическая культура / В.Ф.Пеньков. - М.: Издательский дом NOTA BENE, 2000. – с.19.
5. Кайбушев А.Д. Политическая культура и политическая этика со-временных российских элит / А.Д.Кайбушев // Вопросы элитологии. Т. 3. 2006. -222с.
6. Воловик В.І. Соціальна філософія: Монографія / В.І.Воловик, М.А.Лепський, Т.І.Бутченко, О.В.Краснокутський.- Запоріжжя: Просвіта, 2011.- 376с.

REFERENCES (TRANSLATED & transliterated)

1. Bazaluk O.A. The essence of human life / Oleg Bazaluk. - Kiev: Naukova Dumka, 2002. - 270 p.

2.Voronkova V.G. Philosophy of globalization: socio anthropological, socio-economic and socio-cultural dimensions. Monograph. - Zaporozhye: DIG Publishing, 2010. - 272 p.

3.Berger P. The Social Construction of Reality: A Treatise on the sociology of knowledge / Berger, T.Lukman, [Translated from English E.Rutkevich]. - M.: Medium, 1995. – 322 p.

4.Penkov VF The political process and political culture / V.F.Penkov. - Moscow: Publishing House NOTA BENE, 2000. - P.19.

5. Kaybushev AD Political Culture and Political Ethics of the modern Russian elite / A.D.Kaybushev // Questions elitology. Т. 3. 2006. -222p.

6. Volovik VI Social Philosophy Monograph / V.I.Volovyk, M.A.Lepskyuy, T.I.Butchenko, O.V.Krasnokutskyuy. - Zaporozhye: Education, 2011. – 376

В.Г.ВОРОПАЕВА

Кировоградская летная академия Национального авиационного университета,
Кировоград

E-mail: kafedra09@i.ua

САМОРАЗВОРАЧИВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ СОВРЕМЕННОГО УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА ОТ ПОЛИТИКИ К ГРАЖДАНСТВЕННОСТИ И К ЧЕЛОВЕКУ

Анализируется формирование концептуальных основ саморазворачивания современной политической культуры от политики к гражданственности и к человеку; определяется сущность политики, которая осуществляет управление обществом в структурах власти; раскрываются знания о политике, которая способствует формированию политической культуры современного украинского общества; обосновывается сущность гражданственности как необходимого минимума развития свободы личности, которая обуславливает функционирование государства, общества, личности и способствует развитию политической культуры; раскрываются направления оптимизации политической культуры современного украинского общества.

Ключевые слова: политическая культура, ценности, нормы, политические взгляды и убеждения, политика, гражданственность, человек как высшая ценность

V. VOROPAIEVA

Kirovograd aeronautics Academy of National aviation University, Kirovograd

E-mail: kafedra09@i.ua

SELFOPENING OUT POLITICAL CULTURE OF MODERN UKRAINIAN SOCIETY OF POLICY TO CITIZENSHIP AND TO MAN

Analyzed the formation of the conceptual foundations of modern political culture selfopening out from policy to citizenship and to man determined essence of the policy, which manages the company in power, expanded knowledge of politics, which contributes to a political culture of modern Ukrainian society, the essence of citizenship is justified as a necessary minimum of freedom personality, which determines the functioning of the state, society, the individual and promotes the development of political culture reveals the direction of optimization political culture of modern Ukrainian society.

Key words: political culture, values, norms, political views and beliefs, politics, civics, man as the highest value

Стаття надійшла до редколегії 03.03.13

Прийнята до друку 08.03.13

Рецензент: д.ф.н, проф. Шавкун І.Г.